

ÖLGƏ

دانشکده الهیات ومعارف اسلامی

گروه فقه شافعی

قواعد فقه (۲)

استاد : دکتر مصطفی ذوالفقار طلب

دستیار: فردین قمری

جلسه ششم

قاعده : " الإیثار فی القرب مکروه، وفی غیرها محبوب"

۱- ترجمه :

«ایثار در مسائل دارای جنبه تقرب، مکروه و در غیر آن، پسندیده است.»

۲- مفهوم اجمالی:

مراد از قاعده این است که مقدم کردن دیگران بر خود در قربت های دارای جنبه عبادی، مکروه ودر جنبه غیر عبادی ، پسندیده است.

۳- مفهوم شناسی:

۳-۱- مراد از ایثار: مقدم داشتن دیگران بر خود.

۳-۲- مراد از " قرب " و واژگان مرتبط با آن.

۳-۲-۱- قرب فرمانبرداری از امر ونهی در سطح عالی و دانی (عمل به وجوب ومستحب و اجتناب از تحریم ومکروه) برای خداوند متعال با به جا آوردن نیت یا بدون آن .

۳-۲-۲- طاعت: فرمانبرداری از امر ونهی در سطح و دانی، خواه طاعت از خداوند و خواه طاعت از غیر خداوند.

۳-۲-۳- عبادت: فرمانبرداری از اوامر ونواهی فقط برای خداوند در سطح عالی ودانی از روی نیت واخلاص.

- رابطه بین مفهوم عبادت ، قربت و طاعت : قربت اعم از عبادت است؛ چه آنکه برخی از قربت ها ، عبادت و برخی دیگر عبادت محسوب نمی شوند؛ همانگونه که صحت عبادت منوط بر وجود نیت است ؛ بر خلاف قربت که آن دسته از قربت ها که دارای جنبه عبادی نیستند ، منوط به نیت نمی باشند و آن دسته از قربت ها که فاقد جنبه عبادی اند، منوط به نیت می باشند.

- تبیین رابطه ی بین قربت و طاعت : قربت اخص از طاعت از باب طاعت تنها به جهت خداوند و غیر خداوند؛ ولی قربت تنها به جهت خداوند. یکی از وجوه اشتراک بین قربت وطاعت ، عمومیت آن از باب وابستگی آنها به نیت در مواردی و عدم وابستگی آنها به نیت در موارد دیگر است.
- نکته: مفهوم " القرب " در قاعده ی فقهی مورد نظر نوعی مفهوم عام است که شامل برخی از زوایای واژگان سه گانه مذکور می گردد ؛ از قبیل عبادت و قربت های دارای جنبه عبادی و طاعت خداوند.

۳-۳- اختلاف دیدگاههای فقهای شافعیه درباره حکم " الإیثار بالقربات "

- دیدگاه اول : کراهت (جمهور)
- دیدگاه دوم : کراهت یا خلاف اولی (نووی)
- دیدگاه سوم : حرام (جوینی)

تبیین دیدگاههای سه گانه مذکور (طریقه جمع) بر اساس نظر سیوطی :

الف - ایثار موجب ترک واجب (مانند دادن آب طهارت و یا پوشاک عورت و یا دادن مکان نماز خود دارای گنجایش برای یک شخص) >>>>> حرام

ب - ایثار موجب ترک سنت (مانند جا دادن شخص در صف نماز یا عقب نشینی از صف اول نماز به صف عقب برای جا دادن به دیگران) >>> مکروه

ج - ایثار به موجب ارتکاب به مکروه (مانند دادن آب طهارت به دیگران و اخذ آب مشمَّس از آنان جهت طهارت) >>> مکروه

د - ایثار موجب ارتکاب به خلاف الاولی (که درباره ی آن نهی خاصی وارد نشده باشد) >>>>> خلاف الاولی

نکته تطبیقی : جمعی از دانشمندان دین از جمله " ابن قیم " قایل به آنند که ایثار در قربات مکروه نیست و به دلایلی از صحابه " رضوان الله علیهم أجمعین " از جمله عمل حضرت عایشه رضی الله عنها استدلال کرده است که درخواست حضرت عمر رضی الله عنه را مبنی بر دفن او در منزلش در جوار رسول الله صلی الله علیه وسلم رد نکردند ..

۴- مستنده قاعده :

الف - دلیل کراهت ایثار در قربات دارای جنبه عبادی :

" اجتهادی ، تبیین دلیل : غرض از قربت های عبادی ، تعظیم خداوند متعال است؛ ایثار قربت ها به غیر خود مقتضی نوعی ترک تعظیم خداوند متعال است.

ب - دلیل پسندیده بودن ایثار در قربات دارای جنبه غیر عبادی : آیه {وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ} [الحشر : ۹] ؛

(و دیگران را بر خودشان - ولو نیازمند باشند- ترجیح می دهند.)

۵- تطبیقات قاعده :

الف - کراهت ایثار، در دادن آب طهارت و پوشاک عورت و صف اول به دیگران.

ب - کراهتِ دادن نوبت قرائت متون درسی ؛ مثلاً متن عربی از طرف دانشجو یا طلبه به دیگری .

ج - کراهت دادن جا در صف اول نماز به غیر خود.

د - کراهت دادن آب غیر مشمس به دیگران و گرفتن آب مشمس به جهت طهارت.

۶- استثنای قاعده :

شخصی که ملحق به نماز جماعت می شود و جایی خالی جهت رفتن به صف را نیابد ؛ اگر در صفِ عقب ، منفرد باشد، شخصی را با هماهنگی به صف عقب هدایت می کند و مستحب است که آن شخص نیز در رفتن به صف عقب با او همکاری نماید و این ایثار مکروه نیست ؛ بلکه این کراهت به سبب همکاری جبران می گردد.